

ЯЦКІВ

Ярослав Степанович — академік НАН України, голова наукової ради цільової комплексної програми НАН України «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України»

ПРО ВИКОНАННЯ ЦІЛЬОВОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ НАН УКРАЇНИ «СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАУКОВО-ВИДАВНИЧОГО КОМПЛЕКСУ НАН УКРАЇНИ» НА 2016–2020 РОКИ

Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 23 грудня 2020 року

У доповіді наведено результати виконання цільової комплексної програми НАН України «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України». Зазначено, що реалізація програми була важливим кроком щодо упорядкування підготовки та випуску видавничої продукції Академії і створення умов для подальшого розвитку її видавничої діяльності. Запропоновано започаткувати нову цільову комплексну програму НАН України на період 2021–2025 рр., спрямовану на ефективніше забезпечення потреб Академії у виготовленні високоякісної наукової видавничої продукції та вирішення нагальних організаційних і науково-методичних завдань.

Шановний Анатолію Глібовичу!

Шановні колеги!

Видавнича діяльність є однією з важливих ланок виконання Академією своїх основних завдань — розвитку науки і техніки в Україні та інтеграції вітчизняного наукового потенціалу у світовий науковий простір, посилення впливу результатів фундаментальних і прикладних досліджень на інноваційний розвиток економіки, освіти і культури України, підготовки наукових кадрів та забезпечення спадкоємності поколінь учених. Усвідомлювана від часів започаткування Академії важливість оприлюднення та популяризації результатів наукових досліджень потребувала вирішення конкретних завдань формування системи науково-видавничої діяльності і створення технологічної бази для її реалізації.

Централізована видавнича діяльність, здійснювана в межах цільової комплексної програми «Створення та розвиток видавничого комплексу НАН України» протягом останніх п'яти

років, передбачала підготовку і випуск монографічних видань у межах 11 книжкових проєктів, а також функціонування Програми підтримки журналів НАН України. Цю роботу виконували два видавництва НАН України: ДП «НВП «Видавництво «Наукова думка» та Видавничий дім «Академперіодика» у тісній співпраці з установами Академії.

У 2016–2020 рр. продовжувалися підготовка і випуск видань з шести енциклопедичних та словникових проєктів: видано 7–11-й томи 20-томного «Словника української мови», 16–22-й томи «Енциклопедії сучасної України» (у 30 томах), «Енциклопедію міжнародного права» у 3 томах та «Українсько-російсько-англійський словник для фізиків», тривала підготовка «Історії української літератури» та «Франківської енциклопедії». Сукупний тираж зазначених видань становив майже 64 тис. примірників.

Крім того, було видано 257 назв наукових книг, серед яких 125 наукових монографій за проєктом «Наукова книга», 27 — за проєктом «Українська наукова книга іноземною мовою», 31 — «Наукова книга. Молоді вчені». Сукупний тираж перевищив 244 тис. примірників. Водночас слід визнати, що видані в межах програми книги — це лише 10% від щорічної загальної кількості назв, випущених установами НАН України, тобто централізовано ми задовільнили десяту частину потреб академічних установ в оприлюдненні результатів наукової діяльності.

За Програмою підтримки журналів за 2016–2020 рр. випущено 1080 випусків 46 назв, сукупний наклад яких становив понад 127 тис. примірників. При цьому надано майже 6 тис. цифрових ідентифікаторів DOI.

Загалом, якщо взяти щорічну кількість публікацій наших науковців та обсяги фінансування Академії і підрахувати «собівартість» однієї статті, то порівняно з іншими європейськими країнами ми працюємо, мабуть, найефективніше. З одного боку, це добре, а з іншого — зрозуміло, що ми користуємося заділком минулих років і є загроза, що невдовзі ми вичерпаємо наш «запас міцності».

Важливим аспектом програми було здійснення консультативно-методичної діяльності, зокрема щорічне проведення конференцій: термінологічних, організованих видавництвом «Наукова думка», і присвячених питанням розвитку наукової періодики, ініційованих ВД «Академперіодика». На жаль, через карантинні обмеження цього року конференції не відбулися. Однак для забезпечення поточної науково-методичної і консультативної роботи у складі «Академперіодики» як базової організації Науково-видавничої ради НАН України постійно працювала група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України.

Сьогодні Академія та її установи є офіційними засновниками 347 наукових періодичних журналів і збірників. З них станом на 08.12.2020 до Переліку наукових фахових видань України включено: в категорії А — 50, в категорії Б — 122 видання. Тобто майже половина академічних видань не є фаховими. І це — велика проблема.

У провідні наукометричні бази Web of Science Core Collection і Scopus включено 35 і 44 видання відповідно (це лише 35% всіх академічних журналів і збірників), 21 журнал перевидається закордонними видавцями.

У зв'язку зі змінами умов підготовки та випуску періодичних фахових видань наші видання активніше почали залучати до роботи іноземних фахівців: у редколегіях 84 академічних журналів є іноземні вчені, а 297 наших науковців входять до складу редколегій іноземних видань.

Новим викликом для видавничої діяльності НАН України стала європейська ініціатива відкритої науки — так званий План S, який вимагає розміщення у відкритому доступі фахово виготовленої видавничої продукції та оновлення вимог до наукових видань. Ця ситуація потребує докорінного переосмислення підходів до фінансування підготовки і випуску наукової періодики в Україні, а також забезпечення можливості оприлюднення статей українських науковців у високорейтингових закордонних журналах відкритого доступу.

Річ у тім, що раніше іноземні журнали видавалися за кошти, які надходили від передплати бібліотек, а для авторів публікація була безоплатною. Тепер журнали видаватимуться за рахунок авторів, для чого за кордоном уже створено спеціальні джерела фінансування, з яких покриватимуться видатки на публікацію. Українські вчені матимуть до них доступ лише в разі їх участі в європейських проєктах. Можливо, доцільно створити спеціальний фонд для підтримки публікаційної активності співробітників Академії, особливо молодих учених, щоб забезпечити можливість оприлюднення найбільш вагомих результатів їхніх досліджень у високорейтингових закордонних журналах відкритого доступу.

Крім того, підвищення уваги до наукометричних показників у зв'язку з оцінюванням діяльності наукових установ в Україні висуває додаткові вимоги до їхньої публікаційної активності та видавничої справи в Академії.

Програма передбачала також організацію спеціалізованих вебресурсів наукових журналів, організаційне забезпечення участі видавничої продукції установ НАН України в міжнародних виставках, модернізацію науково-видавничого комплексу НАН України, створення віртуального видавничого центру. У межах цих завдань виконано:

- поточний моніторинг періодичних і книжкових видань НАН України, укладання та оприлюднення щорічних каталогів книжкових видань, опублікованих науковцями Академії;
- оброблення та упорядкування поточної інформації з видавничої діяльності НАН України із застосуванням методів джерелознавчого та бібліографічного аналізу;
- аналіз стану академічної наукової періодики щодо відповідності вимогам світових наукометричних баз даних з визначенням перспектив входження наших видань до цих баз;
- підготовку методичних рекомендацій щодо коректного оформлення наукових книжкових видань для їх ефективного представлення в інтернет-просторі;
- удосконалення роботи уніфікованих вебресурсів наукових журналів, методичний су-

провід, надання цифрових ідентифікаторів DOI, причому не лише для журнальних статей, а й для книжкових видань;

- підтримку функціонування та удосконалення онлайн-системи науково-довідкового апарату щодо видавничої продукції НАН України сучасного періоду.

На жаль, через зменшення обсягів фінансування нам так і не вдалося завершити капітальний ремонт будівлі видавничого корпусу, належним чином оновити поліграфічну базу, хоча певну модернізацію науково-видавничого комплексу ми все ж здійснили, і це дуже важливо, оскільки без цього неможливо було б забезпечити видавничу діяльність на сучасному рівні. Деякі інші завдання Програми (наприклад, участь у міжнародних виставках) також виконано лише частково або не виконано взагалі через складні економічні обставини.

З огляду на важливість питання щодо невідповідності вітчизняного законодавства світовим практикам, зокрема щодо захисту авторського права у віртуальному просторі, напрацьовано відповідні рекомендації для наукових журналів НАН України та методичні матеріали, які розміщено в Інтернеті та оприлюднено у друкованих виданнях, зокрема у «Віснику НАН України». Результати цієї роботи використано також при підготовці аналітичних матеріалів для органів виконавчої влади, насамперед з метою внесення змін до наказу МОН про порядок формування переліку наукових фахових видань України.

Серед успіхів останніх п'яти років хочу відзначити й те, що нам вдалося започаткувати видання англійських версій деяких журналів. Це дуже важливо для представлення результатів досліджень наших учених у світовому інформаційному просторі. Наприклад, журнал «Наука та інновації» виходить тепер як українською, так і англійською мовами, і охочих надрукувати в ньому свої статті стало так багато, що на найближчі два роки заповнено всі номери. «Український фізичний журнал» також видається англійською і має досить високі рейтинги. Отже, потрібно й далі

нарощувати обсяг англомовної видавничої продукції НАН України, забезпечивши з цією метою функціонування академічного центру перекладів.

Нашим наступним кроком має стати також перехід академічних видань на уніфіковану видавничу платформу, що підтримує функції електронної редакції періодичного наукового видання. Слід поширювати досвід окремих редакцій, які вже перейшли на застосування таких видавничих платформ, та активніше впроваджувати інші досягнення інформаційно-комунікаційних технологій у науково-видавничу діяльність.

Отже, під час роботи в межах програми, з огляду на світові та вітчизняні новації щодо публікаційної активності, було виявлено деякі організаційні та методичні проблеми забезпечення науково-видавничої діяльності НАН України, а саме, необхідність:

- укладання загальної стратегії видавничої діяльності НАН України;
- оновлення нормативного забезпечення видавничої діяльності в Академії;
- оптимізації мережі наукових періодичних видань і посилення контролю за здійсненням ними фахового рецензування;

- організації більш ефективної співпраці з органами виконавчої влади щодо увідповіднення засад науково-видавничої діяльності в Україні найкращим світовим практикам та у зв'язку з переходом Євросоюзу до системи відкритого доступу;

- формування комплексу заходів зі стимулювання публікаційної активності науковців у провідних міжнародних журналах.

Успішне вирішення цих питань залежатиме від поліпшення матеріального стану видавничо-поліграфічної бази та активізації роботи Науково-видавничої ради НАН України і групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності при Видавничому домі «Академперіодика» НАН України.

Підсумовуючи викладене, вважаю, що доцільно започаткувати нову цільову комплексну програму, спрямовану на розширення заходів із забезпечення потреб Академії у виготовленні високоякісної наукової видавничої продукції та вирішення окреслених організаційних і науково-методичних завдань, на період 2021–2025 рр.

Дякую за увагу!

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик

Yaroslav S. Yatskiv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3889-9619>

Main Astronomical Observatory of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ON THE IMPLEMENTATION OF THE TARGET COMPREHENSIVE PROGRAM OF THE NAS OF UKRAINE “CREATION AND DEVELOPMENT OF THE SCIENTIFIC AND PUBLISHING COMPLEX OF THE NAS OF UKRAINE” IN 2016-2020

Transcript of report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine, December 23, 2020

The report presents the results of the implementation of the target comprehensive program of the NAS of Ukraine “Creation and development of the scientific and publishing complex of the NAS of Ukraine.” It is noted that the implementation of the program was an important step in arranging the preparation and production of the Academy's publishing products and creating conditions for further development of its publishing activities. It is proposed to launch a new targeted comprehensive program of the NAS of Ukraine for the 2021-2025 period, aimed at more effective meeting the needs of the Academy in the production of high quality scientific publishing products and solving urgent organizational and scientific-methodological tasks.